

CERKVENI GLASNIK

Izhaja zadnji teden v mesecu

ZA TRŽIŠKO ŽUPNIJO

Posamezna številka stane 2 Din.

Kulturni boj v Trziču.

Šolsko vodstvo osnovne šole v Trziču je prejelo sledeči dopis:

Sreski poglavar

P. br. 712/25.

Predmet: Članstvo v tel. in športnih društvih.

Kranj, dne 18. aprila 1925.

Upraviteljstvu osnovnih šol

v Trziču.

Ozirno na tamošnje poročilo štev. 467. ad 28./3. 1925. naročam naslovu, da naj se odslej to stvarno ravna po razpisu velikega župana ljubljanske oblasti od 17./3. 1925. P. br. 3312, ki ga je dal kot odgovor na slično vprašanje nekega šolskega upraviteljstva tukajšnjega šolskega okraja, ki se glasi:

Telovadna organizacija »Orel« zasleduje separatistično, plemensko in versko tendenco, zato je v smislu odločbe ministrstva prosvete O. N. br. 37660 od 10. novembra 1924 za-
branjeno šolski mladini sodelovanje v društvu »Orel«.

Kmalu nato, ko je postal minister prosvete g. Pribičević, je izdal odredbo, kjer prepoveduje šolski mladini sodelovanje pri društvih, ki zasledujejo »separatistične, plemenske in verske tendence«. Gospod minister v takratnem odloku ni povedal, katera so »separatistična« društva, kjer bi bila za našo mladino nevarnost, da bi se v njih vzgajali kaki »prevratni elementi«, pač pa je s svojega visokega stališča vabil uradno vso šolsko mladino v sokolska društva.

Po drugih šolah so ta odlok pač le prebrali, a kolikor mi je znano, le v par slučajih prepovedali mladini zahajati v orlovsko organizacijo. V Trziču pa je na ljudski šoli smatral g. upravitelj Paternost za potrebno, da je vprašal uradno gospoda sreskega poglavarja, ali je »Orla« smatrati za tako prepovedano društvo, ki zasleduje »plemensko, separatistično in versko tendenco«. In gospod glavar je seve na pritisk moral izjaviti, da je »Orel« res tako grozansko nevaren naši mladini, da se ji mora prepovedati sodelovanje v njegovih vrstah. G. upravitelj na ljudski šoli je sedaj urno prepovedal po vseh razredih sodelovanje pri »Orlu«.

Kaj naj torej rečemo?!

Kar se tiče »separatističnih in plemenskih tendenc« »Orla«, samo tole:

»Orel« ni nikako politično društvo in se torej s separatizmom prav nič ne peča. Član Orla je lahko največji »separatist« pa tudi vsak »centralist«, Slovenec, Srb ali Hrvat, da le priznava katoliška načela. Če bi bilo naši mladini prepovedano sodelovanje pri Orlu samo radi »separatističnih« tendenc, bi bil naš »Cerkveni glasnik« molčal, ker se v vprašanju »separatizma« in »centralizma« prav nič ne spušča, nam je vsejedno ali so verniki centralisti, avtonomisti ali pa separatisti, samo da so dobri katoličani.

Toda naši mladini je bilo prepovedano sodelovanje pri Orlu zato, ker isti zasleduje **versko tendenco**. Tako pravi odlok! Mladini prepovedati dostop v kako društvo radi tega, ker isto zasleduje versko tendenco, to je versko vzgojo, to je pa gotovo pravi kulturni boj!

Starši so pred Bogom dolžni svoje otroke versko vzgajati. Oni morajo imeti pri vsej vzgoji versko tendenco. To je njihova pravica in tudi dolžnost, ki jim je ne sme nihče kratiti.

Kakor se je pa prepovedalo mladini dostop v orlovsko organizacijo radi verske tendence, ravno tako bi se lahko prepovedalo staršem otroke versko vzgajati. Če se prepove mladini dostop v kako organizacijo radi verske tendence, se lepega dne šolski mladini lahko prepove tudi obisk cerkve in pridige, kjer se tudi vzgaja z versko tendenco. Tako vidimo, da je prej omenjena prepoved odkrit začetek kulturnega boja, ki hoče preprečiti res katoliško vzgojo mladine.

Šolski mladini je bilo prepovedano sodelovanje pri društvih, ki imajo versko tendenco. Kaj pa pri onih društvih, ki nimajo nobene verske tendence ali pri onih, ki imajo očitno protiversko tendenco, ali je bilo pri teh sodelovanje naši deci tudi prepovedano?! Ne! Nasprotno! Ob istem času, ko se je prepovedalo naši mladini sodelovanje pri Orlu, se je agitiralo med mladino od ministra in takozvanega naprednega učiteljstva za — »Sokola«. S tem se je javno dokumentiralo, kaj je Sokol, da je nasproten verski vzgoji mladine!

Če smo kdaj od naše strani trdili, da je sokolska vzgoja versko kvarna naši mladini, se nam je to strašno zamerilo, sedaj je pa njihov voditelj uradno proglasil, da je Sokol proti verski tendenci pri vzgoji mladine, to se pravi, da je nasproten verski vzgoji mladine.

G. Pribičević kot prosvetni minister bi bil prav storil, ko bi bil mladini prepovedal sodelovanje pri vseh društvih, kakor je bilo svojčas prepovedano. Jaz bi mu bil zelo hvaležen, in vsi resni vzgojitelji, ko bi bil prepovedal šolski deci Orla in Sokola. Čemu dčco razdvajati in jo že v nežni dobi ločiti med seboj, rušiti med njo prijateljske vezi in gojiti sovražstvo?! Toda, če se mladina od ministra in demokratskega učiteljstva naganja v organizacijo, ki po njih lastnem izpričevalu noče versko vzgajati in je nasprotna verski vzgoji, če se v šoli agitira za društvo, na katerega tribunah je bilo ob zadnjem vsesokolskem zletu v Pragi nalepljenih polno letakov: »Kdor Sokol, ni katolik; kdor katolik, ni Sokol«, potem bi bili mi pač pravi backi, ko bi molčali, ne svarili pred tako organizacijo in sami ne organizirali mladine v organizacijah z versko tendenco.

Sicer pa, mi bomo mladino ravno tako versko vzgajali, če bo smela k »Orlu« ali ne. Katoliška cerkev se radi tega ne bo podrla.

Tako postopanje bo pač vsem, ki namenoma niso slepi in gluhi, odprlo oči, da bodo spoznali, da pri nas hočejo gotovi in znani krogi uničiti versko vzgojo mladine; spoznati bo pa tudi lahko, kje se ti protiverski elementi zbirajo in organizirajo!

Hvalabogu so ti zágrizeni nasprotniki verske vzgoje zaenkrat izgubili svojo moč pri vladi in upamo, da bo nova vlada take krivične odredbe preklicala.

In še en jasen dokaz kulturnega boja v Trziču imamo pred seboj. Upravitelja naše ljudske šole gospoda Vidra so najprej odstavili od upraviteljstva šole, dasi je bil pravilno in postavno nastavljen in sicer definitivno, to je stalno, in bi ga po postavi ne mogel in ne smel od te službe nihče odstraniti, razen potom disciplinarne preiskave, to je samo v tem slučaju, ako bi ne vršil pravilno svoje dolžnosti. Ves Trzič, naj bo kdo te ali one stranke, mora priznati, da je g. Vider eden

najboljši učitelj v Trzinu; gospod ravnatelj Kalinger, pač nepristranska in častitljiva priča, mu je dal uradno izpričevalo, da je bil med vsemi kompetenti za službo upravitelja najbolj sposoben. A kljub temu so ga odstavili, pri čemur so sodelovali tržiški svobodomiselniki.

A še več! Ni bilo dovolj, da so ga ponižali in osramotili, da so mu protipostavno vzeli upraviteljstvo, hoteli so mu uničiti vsako življenjsko existenco. Prestavili so ga v Korin, v najbolj hribovsko vas, kjer ni niti stanovanja za družino in ni niti dobiti življenjskih potrebščin. Niti petero nedolžnih otročičev, katerih najmlajši je komaj par mesecev star, se jim ni smililo, brez srca so hoteli uničiti njega in družino!

In zakaj? Kaj je zagrešil? Samo to, da je in hoče biti katoliški učitelj, ki hoče versko vzgojo mladine.

Ko je šel neki preganjani učitelj k dotičnemu gospodu, ki je imel pri teh preganjanjih največ besede, vprašat, zakaj ga preganjajo, mu je oni odkrito povedal, **da zato, ker hodi k mašam in pridigam!**

Ali je treba še kaj besed k temu?! Vsak, ki hoče videti, iz tega jasno spozna, da je pri nas gotova struja, ki hoče zamoriti versko vzgojo mladine in uničiti vse tiste, ki v resnici versko živijo in delajo. Veron kristjan ne more za njo.

Oznanila za mesec avgust.

2. 9. ned. po Bink., prva nedelja v mesecu, služba božja ob navadni uri. Zjutraj je skupno obhajilo mladeničev in mož, pri spovednicah imajo ta dan moški prednost, ženske naj ne silijo k spovednicam, dokler čaka še kaj moških na spoved!

Ta nedelja je porcijunkulska nedelja, v župni cerkvi se dobe lahko popolni odpustki kolikorokrat kdo obišče župno cerkev in moli v papežev namen. Pogoji za doseg porcijunkulskih odpustkov so se vsled odloka sv. penitencijarija z dne 10. julija 1924 nekoliko izpremenili. Kdor želi dobiti porcijunkulski odpustek, naj gre k izpovedi in k sv. obhajilu, obišče naj cerkev, ki ima ta privileg, da se v njej morejo prejeti ti odpustki, pri vsakem obisku je treba moliti vsaj šestkrat Oče naš, Češčena Marija in Čast bodi. V cerkvah, kjer se morejo prejeti porcijunkulski odpustki, morajo biti tisti čas izpostavljene javnemu češčenju svetinje ali podoba ali kip sv. Frančiška Asiškega ali prebl. Marije Device. Opravijo naj se javne molitve po namenu sv. očeta, molitve v čast prebl. Mariji Devici angelski in v čast sv. Frančišku Asiškemu, odmolijo naj se litanije vseh svetnikov in nazadnje se mora dati blagoslov z Najsvetejšim.

Vsled tega bo to nedeljo v naši župni cerkvi popoldan ob 2. uri molitve, molila se bo tretja ura iz Večne molitve, nato se bodo molile litanije vseh svetnikov, molitev po namenu sv. očeta, v čast Mariji angelski in v čast sv. Frančišku.

Sv. spoved se lahko opravi osem dni prej. Porcijunkulski odpustki se morejo prejeti od 1. — sobote — opoldan do 2. — nedelje — opolnoči. V sv. letu se morejo prejeti samo za duše v vicah. Na stranskem altarju bomo izpostavili kak kip ali podobo sv. Frančiška.

5. sv. Ožbald, ob 6. sv. maša za Dolino.

7. prvi petek v mesecu, ob 6. sv. maša z blagoslovom.

14. vigilijska Marijinega Vnebovzetja, ta dan je strogi post, prepovedano je uživati mesne jedi in je dovoljeno nasititi se samo enkrat na dan.

15. Marijino Vnebovzetje, zapovedan praznik. Ob 6. in 10. sv. maša z dvema blagoslovoma, ob 9. z enim blagoslovom. Ob 10. slovesna sv. maša z leviti. Popoldan ob pol 3. pete litanije M. B.

16. 11. ned. po Bink., sv. Joahim in sv. Rok, ob 10. sv. maša pri sv. Jožefu.

24. sv. Jernej, ob 6. farna sv. maša.

Dekliška Marijina družba: shod 9. avgusta, skupno obhajilo 30. avgusta, ura molitve 16. avgusta.

Ženska Marijina družba ima shod 16., uro molitve 15., 23. in 30.

Mladeniška Marijina družba ima shod 30. avgusta, skupno obhajilo 2. avgusta.

Tretji red ima shod 2. avgusta, uro molitve 15., 23., 30.

Mesečna šolska spoved za avgust bo za vse dečke v soboto 8. avgusta, za vse deklice v soboto 22. avgusta, skupno obhajilo prihodnjo nedeljo.

Janez Zabukovec:

Bistrica.

1.

Lep košček slovenske zemlje je pridobila tržiška župnija, ko se ji je dne 1. junija 1915 pridružila vas Bistrica s cerkvijo sv. Jurija na gori.

Vas je dobila ime po vodi Bistrici. To je Tržiška Bistrica, ki izvira pod Košuto, teče skozi Trzin in potem dalje pod vasjo Bistrico proti Savi, v katero se izteka blizu Podnarta. Več stoletij do nove ureditve po l. 1848 je voda Bistrica delala mejo deželskima sodnijama Kranj in Radoljico prav do iztoka v Savo.¹ V listini od 18. aprila 1401² se vas imenuje Tavstricz vnder Guttenberg, Bistrica pod Guttenbergom. Nad vasjo je namreč hrib, na katerem je nekaj stal

grad Gutenberg.

To ime je grad dobil po gori Dobrči (1636 m), ki se dviga nad njim na severozapadni strani. Gutenberg je napačna prestava Dobrče, ki se ne izvaja iz besede dober, nemško gut, ampak iz staroslovenske besede dobr, ki pomeni hrast. Zgodovinar Valvasor tega ni vedel, ker pravi, da je ta hrib po krivici dobil ime Gutenberg, zakaj »ta hrib nima nič dobrega na sebi, ne dreves, ne rudnin, ampak samo skalovje.«³ Ne le grad, tudi prvi graščaki so se imenovali po gori Dobrči. Morda so bili Slovenci in so se nazivali Dobrški, kdo ve. Slovensko plemstvo, kar ga je bilo, se je po prihodu nemške gospode v deželo kmalu ponemčilo. Lepa slovenska imena so izginjala, nadomeščali so jih z nemškimi. V ohranjenih zgodovinskih virih se nahaja samo nemško ime gradu in graščakov na hribu nad Bistrico. Po gradu Gutenberg so se graščaki nazivali Gutenbergi. Zgodovinski viri jih omenjajo že v 13. stoletju. V ljubljanskem muzeju Rudolfinumu sem dobil sledeča imena Gutenbergov: Jurij von Guotenberch,⁴ Lyenhardt der Zaepfel von Guetenberch,⁵ Niklas dar Guttenberger,⁶ Leon Guttenberger⁷; v vodiškem župnem arhivu Fricz von Gewtenberch⁸. V kranjskem mestnem arhivu je listina od 17. januarja 1423, s katero je Niklas Guttenberger prodal svoje posestvo na Kokrici⁹, v kriškem župnem arhivu pa se nahaja listina od 25. novembra 1427, v kateri se imenuje travnik Nikolaja Guttenbergerja v vasi Smično pri Križah. Ali so bili vsi ti Gutenbergi gospodarji na Gutenbergu, mi ni znano, to pa lahko trdim, da izhajajo iz rodu Gutenbergov, ki so nekaj gospodovali nad Bistričani. Ob času Nikolaja Gutenberga v prvi polovici 15. stoletja je bil že Jurij Lamberg gospod na Gutenbergu. Leon, sin Nikolaja in njegove žene Kristine, sestre Urha Lobmingerja, gotovo ni več tam gospodaril. Morda je bil zadnji Gutenberg sploh, ker se Gutenbergi pozneje več ne omenjajo, izginili so vsaj iz Kranjskega. Valvasor pravi, da so se Gutenbergi že zdavnaj izselili iz Kranjskega in iz življenja¹⁰. Zgodovina ne poroča o njih nič posebnega. Valvasor omenja samo to, da je bil Gutenberg dobro znana rodna hiša gospodov Gutenbergov.¹¹ Veliko več in slavnega pa ve zgodovina poročati o Lambergih, ki so za njimi postali gospodje na Gutenbergu.

Plemiška rodbina Lambergov se je nahajala na Kranjskem gotovo že v prvi polovici 14. stoletja. V ljubljanskem muzeju Rudolfinumu je 48 listin samo že iz 14. in 65 listin iz 15. stoletja, v katerih se nahajajo imena Lambergov. Iz najstarejše izvemo, da je imel Viljem Lamberg posestva in sorodstvo na Kranjskem že l. 1343.¹² Od njega izhajajo vsi drugi na Kranjskem znani Lambergi. Bil je oskrbnik na Waldenburgu, lipniškem gradu Ortenburžanov pri Radoljici.¹³ Viljemov sin Jurij Lamberg je kupil Gutenberg nad Bistrico in si

tam ustanovil dom. To izvemo iz listine z dne 16. maja 1444,¹⁴ katere prepis se nahaja v urbarju¹⁵ kriškega urada iz l. 1569.¹⁶

S to listino je vizedom¹⁷ Jurij Černomeljski razsodil spor, ki je bil nastal med srenjo Križe na eni strani, Jurijem Lambergom in Hansom Paradeiserjem na drugi strani zaradi planin Tegošče in Javornik za Tržičem. Od nekdanj so imeli Križani pravico pasti živino na teh planinah in sekati stavbni les za svojo potrebo. Lamberg in Paradeiser pa sta jih motila v teh pravicah in jim dala s silo odgnati živino s planin. Križani so ju tožili vicedomu. Zagovarjala sta se, da sta za svoj denar kupila Tržič skupno z utrjenim gradom Gutenberg in hišo v trgu¹⁸ z vsem, kar spada zraven: hiše, planine, pašnike, gozde, vode, gore in doline in prejela v zajem od vladajočega kneza avstrijskega¹⁹. Vicedom je potrdil Križanom stare pravice, a jim naložil, da morajo Lambergu in Paradeiserju od vsake živine, ki jo dajo na pašo v planino Tegošče in Javornik dajati po tri sire na leto.

Iz te listine se da sklepati, da je bil Gutenberg tedaj združen s tržiško gosposčino in bivališče tržiških gospodov, ker je bil utrjen grad, v Tržiču pa je bil neutrjen grad, ki so mu rekli hiša.

Jurij Lamberg in Hans Paradeiser sta skupaj kupila vsa ta posestva in si jih razdelila. Kako? Spodnji konec Tržiča z Gutenbergom je bil Lambergov, zgornji konec s hišo, ki se je pozneje imenovala grad Neuhaus, pa Paradeiserju. Taka razdelitev nam je znana iz poznejših časov. Kdaj se je zgodila? V namestniškem arhivu v Inostu se nahaja urbar kriškega urada z letnico 1400, o katerem trdi Milkowicz, da je nastal raje nekaj let po l. 1400 kot pred 1400²⁰. V tem urbarju se že omenja Hans Paradeiser kot gospod podložnika v Snakovem (v kriški župniji), ki je do zadnjega spadal pod tržiško gosposčino Neuhaus, torej je bil Paradeiser že okoli l. 1400 imejitelj te gosposčine, istočasno pa Jurij Lamberg gospod na Gutenbergu nad Bistrico.

Jurij Lamberg, imenovan starejši, ki je kupil Gutenberg nad Bistrico, je ustanovitelj tiste veje Lambergov, ki so se pozneje naselili na Kamnu pri Begunjah. On je oče prvega ljubljanskega škofa Žiga²¹. Žiga pl. Lamberg je bil prej župnik v Šmartinu pri Kranju. Kot tak se omenja že l. 1444. Pozneje je postal kaplan, spovednik in miloščinar cesarja Friderika III., a je vendar še ostal šmartinski župnik. V škofa je bil posvečen spomladi l. 1463. Umrli je v sluhu svetosti dne 18. junija 1488 in bil pokopan v ljubljanski stolnici. Leta 1678 so prenesli njegove ostanke na grad Kamen pri Begunjah in jih tam položili v družinsko rakev v grajski kapeli sv. Valentina.²²

Leta 1469 je Jurij Lamberg starejši kupil grad Kamen pri Begunjah.²³ Ali je to isti Jurij starejši, ki se v listini od 2. novembra 1450 izrecno imenuje gutenberški (von Gutenberg)²⁴ in ki je imel l. 1444 spor s Križani? V. Steska pravi po Schönlebnu, da je bil to brat škofa Žiga²⁵, torej sin prejšnjega. To je prav verjetno, ker bi takrat njegov oče moral biti star že okoli 100 let. Kmalu po l. 1469 so se Lambergi z Gutenbergom preselili na Kamen, Gutenberg pa je potom ženin prešel v druge roke. Proti koncu 15. stoletja se že nahaja Jurij Winkler kot gospod na Gutenbergu. Okoli l. 1490 je bil poročen s Katarino pl. Lamberg,²⁶ ki mu je za doto prinesla Gutenberg s spodnjim koncem Tržiča.

Dne 19. septembra 1495 je bil na naslov sester Katarine in Praksede Winkler in dedičev gradu Gutenberg posvečen v subdijakona Tržičan Luka Liebenstein.²⁷ Iz tega sklepam, da sta bila Jurij Winkler in njegova žena Katarina Lambergova tisti čas že mrtva, naslednik pa še premlad, da bi nastopil gospodarstvo. Leta 1514 se zopet omenja Jurij Winkler gutenberški. Moral je biti sin prejšnjega.

V tisti dobi so graščaki svoje podložnike silno pritiskali, nalagali jim nova bremena in kratili stare pravice. Tudi Jurij Winkler je moral biti tak, kakor pričajo njegovi spori s kmeti in tržani. Omenjal sem že, da so kmetje kriškega urbarja, ki so spadali naravnost pod deželne kneze, imeli od nekdanj stare pravice na planinah Tegošče in Javornik pod gutenberško in tržiško graščino. Cesar Maksimilijan I. jim je s pismom od 23. junija 1496 iznova potrdil te pravice in zažu-

gal globo 29 mark čistega zlata onemu, ki bi se drznil kratiti jih. Leta 1514 pa sta Jurij Winkler z Gutenbergom in Lovro Paradeiser v Tržiču kljub temu hotela vzeti kmetom te pravice. Nastala je zopet pravda kakor pred sedemdesetimi leti. Komisariji deželnega kneza in prenovitelji kriškega urbarja so pozvali obe stranki k obravnavi v Kranju. Jurij Winkler še blizu ni prišel. S pismom od 30. julija 1514 so bile stare pravice kmetom na novo potrjene in za kratenje teh pravic zažugana kazen 100 ogrskih zlatov.²⁸

Jurij Winkler je imel pozneje spor tudi s Tržičani. Tržičani so ga tožili, da jim krati pravice in svoboščine, ki jim jih jamči pismo vladajočega avstrijskega kneza. Sorodniku Andreju pl. Lambergu s Črnelega, ki je bil tedaj deželni upravitelj na Kranjskem, piše Winkler iz Judenburga v petek po sv. Juriju leta 1537: »Za časa mojih in Paradeiserjevih dedov (Voreltern) je bil Tržič samo vas. Vsled njihovih zaslug jim je pokojni cesar Friderik podelil milost, da sme Tržič imeti pravice in svoboščine trga. To pismo svoboščin (freibrief) pa se ne glasi na tržiške meščane, tedanje ali prihodnje, ampak na moje Paradeiserjeve dede in njih dediče. V tem sporu ima razsojati le tisti, ki je svoboščine podelil, zato naj ostane pri tem, kakor je sedaj, dokler ne predložim zadeve cesarju, a sedaj ne morem še zaradi bolezni.«²⁹ Podpisal se je: Jurij Winkler zu Haynfeld.

Grad Gutenberg je sedaj v razvalinah. V razvalinah je bil tudi že v Valvasorjevem času (1641 do 1693). Bile so že takrat stare razvaline in Valvasor ne ve časa, kdaj se je grad opustil. Verjetno je, da po potresu dne 26. marca 1511. Tisti potres je porušil več cerkva in gradov na Kranjskem, med njimi tudi gutenberški grad.³⁰ Winklerju se ni zdelo vredno popravljati teh razvalin, pa je podrti grad prepustil času, da ga še bolj razruši. Preseslil se je v Tržič. V tem mnenju me zlasti potrjuje dejstvo, da se je ime Gutenberg l. 1557 preneslo na grad Glantz blizu Kamna pri Begunjah na ljubo Lambergom, ki so poleg Kamna imeli v posesti tudi grad Glantz, da bi se ohranilo vsaj ime rodnega gradu nad Bistrico, iz katerega so izšli Lambergi s Kamna. To se je zgodilo s pismom cesarja Ferdinanda I., s katerim je bila ondotna plemiška rodovina Lambergov ob enem povzdignjena u baronovski stan.³¹ Grad nad Bistrico se je pa od tedaj začel imenovati Altguttenberg, stari Gutenberg. Pod tem imenom ga tudi opisuje Valvasor.³²

Po smrti Jurija Winklerja je nastala dolgotrajna pravda zaradi dedščine med Jakobom Lambergom s Kamna in Wolfom Zwicklom zum Weyer, Schrattenberg in Hainfeld.³³ Kakor kaže, je dobil gosposčino Altguttenberg z delom Tržiča Zwickl.³⁴ Leta 1581 se Wolf Zwickl še nahaja v Tržiču.³⁵ On je prodal to posestvo Karlu pl. Juriču (Juritsch).³⁶ Okoli leta 1640 ga je od Juričev kupil Henrik grof Paradeiser, imejitelj tržiške graščine Neuhaus. Ta grof je bil kupil tudi kranjsko graščino Kissstein, h kateri je bil l. 1575 Hans Kissl Studenški (von Kaltenbrunn) prikupil urbar kriškega urada od avstrijskega nadvojvoda Karla.³⁷ Tako je postal gospod celega Tržiča in velikega dela kriške in kovorske župnije. Umrli je l. 1646. Ker so moški potomci pomrli, so podedovale njegovo premoženje hčere. Marija Renata, imenovana tudi Elizabeta, je dobila Altguttenberg s spodnjim delom Tržiča, Ana Regina Neuhaus in zgornji konec Tržiča, Ema Felicita pa Kissstein.

Elizabeta, Marija Renta se je omožila z Danielom Brdskim (von Eck) in mu za doto prinesla svojo dedščino, altguttenberško gosposčino. Po njegovi smrti jo je dobila nazaj, a jo zopet prepustila drugemu možu Juriju Maksimilijanu baronu Barbo von Wachsenstein. Ko je tudi ta kmalu umrl, je iznova postala imejteljica gosposčine Altguttenberg s spodnjim koncem Tržiča. Za njo jo je dobil v last baron Bernardin Barbo von Wachsenstein, ki je postal l. 1674 grof, za njim pa njegov sin Ferdinand. Po Ferdinandovi smrti je gospodarila kot varuhinja dedičev otrok njegova žena vdova Marija Renata roj. grofinja Welz. Kot imejteljica gosposčine Altguttenberg se imenuje še v pismu od 10. novembra 1721.³⁸ Ne dolgo potem sta prešli gosposčini Altguttenberg in Neuhaus v posest grofa Auersperga, ki se kot imejtelj obeh gosposčin

imenuje l. 1731.³⁰ Polagoma so začeli obe gosposčini imenovati pod enim imenom skupaj: gosposčina Tržič ali Neuhaus. V začetku 19. stoletja je bil imejitelj te gosposčine Mulley, ki jo je prodal Jožefu Radeckiju in se preselil na Koroško v Kirschentheuer. Radecki jo je dne 19. novembra 1819 prodal Jožefu baronu Dietrichu. Ko so po l. 1848 gosposčine prenehale in se je izvršila agrarna reforma, so nekdanji podložniki postali svobodni, graščaki so ohranili le gradove in zraven nekaj posestva. Ta posestva so se potem prodajala in razprodajala, kakor so ravno zahtevale gospodarske razmere. Največ posestva nekdanje altgutberške in tržiške gosposčine ima sedaj baron Born na Buterhofu, planino Tegošče so dobili nekdanji podložniki križkega urbarja, 43 upravičencev, 11 delov od teh pa je že pokupil od kmetov baron Born. Planino Javornik imajo Lomljani.

Nekdanja hiša v Tržiču, grad Neuhaus, stoji še dandanes, lepša kot nekdanj. Tovarnarja Gassner in Glazmann sta njena lastnika, ki imata, kakor nekdanji tržiški graščaki, patronatstvo tržiške župnije in oddajata župnijo Tržič.

Grad Altgutberg nad Bistrico je še vedno v razvalinah. Ko bi znalo to zidovje govoriti, kaj bi moglo vse povedati iz davne preteklosti grajske gospode, ki je tu živela! Kaj bi moglo povedati o dogodkih, ki so jih Bistričani, podložniki te gospode, doživeli v dolgih stoletjih. Bilo je gotovo več žalostnih kot veselih. A zidovje molči in je le nema priča nekdanje sužnosti naših prednikov. V ljudstvu živi le še pravljica o grajski hčeri, ki je zakleta in v zapuščenem zidovju pričakuje rešitelja. Še nedavno je hodila tja molit usmiljena Tržičanka, da bi rešila zakleto grajsko hčer. Hudemnoži pa so jo oplašili in ji za vselej vzeli veselje hoditi v to samotno podrtijo reševati ubogo dušo, ki jo lahko doma rešuje.

Razno.

Podružnica sv. Ane je za Binkošti dobila sliko sv. Valentina — škofa. Kakor je znano, so naši župljani zelo radi romali k sv. Valentinu — oziroma k svetima Valentinoma — v Glinje na božjo pot. Na poti tja so se vstavili pri sv. Ani, kjer je bila na binkoštni pondeljek za nje sv. maša. Nova državna meja vrh Ljubelja nas je odtrgala od koroških Slovencev, obmejni promet je postal otežkočen in romanje skoro onemogočeno. Procesija se je tako ustavljala pri sv. Ani in ni šla več na Koroško. Da ustvarimo nadomestilo za glinjske romarje, smo naročili novo sliko sv. Valentina škofa. Sliko je prav lepo napravil g. Pavel Lindtner iz Ljubljane. Spodaj se vidi naslikana sv. Anska cerkev pod Ljubeljem, v ozadju Begunjska in druge planine, spredaj pa se pase planinska

čreda, sredi katere kleči pastirček in dviga v molitvi sklenjene roke k sv. Valentinu, ki plava v oblakih. Sv. Valentin gleda zamaknjeno nebo, na glavi ima škofovsko kapo — mitro — v levi drži škofovsko palico in evangelijsko knjigo, desnico pa izteza pokroviteljsko proti cerkvi in čredi. G. slikar je na sliki izpustil gradič g. Borna, ki je poleg cerkve, ker bi sicer cerkev ne bila prišla do veljave poleg visoke stavbe gradiča. Okoliške planine so krasno naslikane, peščenoplast pod Begunjsko pa je naslikal kot zeleno planino, ker je bil pri sv. Ani, ko je bil okrog in okrog sneg, na to pa smo ga pozabili opozoriti, da so pod Begunjsko peščena polja in ne pašniki. Celotna slika je prav lepo delo, bodisi kot celotna kompozicija, bodisi kot podrobna izpeljava in bo kras St. Anske cerkve.

Na binkoštni pondeljek smo sliko v procesiji nesli k sv. Ani. Udeležba pri procesiji in pri službi božji je bila letos izredno velika, iz okolice in iz domače župnije se je zbralo več sto častilcev sv. Valentina.

(Znan napredni dopisnik »Jutra« je med tržiškimi čencami poročal, da je bilo v procesiji k sv. Ani le 30 parov in da smo tja nesli podobo — Marije. Hotel se je malo ponorečevati iz procesije — a je sam prišel v — posmeh.)

Sliko sv. Valentina, ki ga naše ljudstvo časti kot priprošnjika planšarjev in variha živine, smo obesili v stranski altar sv. Egidija; kadar se bo nabralo dovelj denarja, pa bomo skušali napraviti na čast sv. Valentina posebno kapelo pri sv. Ani, kamor bomo dali potem to sliko.

Poročeni pari v letu 1925: Janez Kermelj, čevljar in Tezija Petelinšek, delavka, 10. jan. Janez Bevc, delavec in Marija Česen, delavka, 17. jan. Kristjan Meglič, delavec in Marija Luskovnik, delavka, 17. jan. Anton Mali, strojar in Gizela Korošec, priv. uradnica, 31. jan. Stanislav Srečnik, delavec in Cirila Bergant, delavka, 1. febr. Franc Andoljšek, delavec in Frančiška Močnik, delavka, 31. jan. Franc Varšek, zid. palir in Antonija Berger, 2. febr. Jožef Vidmar, trgovec in Marija Bohinc, 2. febr. Rudolf Kogoj, čevljar in Jožefa Tavčar, šivilja, 14. febr. Valentin Mlinar, delavec in Katarina Pavlin, delavka, 15. febr. Franc Miklau, delavec in Pavla Ferbar, delavka, 24. febr. Henrik Urbantschnig, delavec in Frančiška Cvajnar, 15. febr. Milan Šter, absolvent šumarske vis. šole in Pavla Ošabnik, priv. uradnica, 18. febr. Alojzij Manfreda, delavec in Ivana Tomšič, delavka, 23. febr. Rudolf Hlebs, trgovec in Marija Alijančič, 29. aprila. Franc Čater, delavec in Marija Domines, delavka, 10. maja. Jožef Tišler, posestnik in Frančiška Tišler, roj. Meglič, 11. maja. Janez Tišler, pos. sin in Marija Meglič, pos. hči, 11. maja. Franc Žumer, zidar in Ana Košir, hči trgovca, 20. maja. Janko Grassmayr, čevljar in Lina Premru, šivilja, 23. maja. Ludvik Habjan, delovodja in Frančiška Srečnik, 23. maja. Franc Bečan, čevljar in Angela Dolinar, delavka 23. maja. Franc Kunavar, delavec in Ivana Klemenc, kuharica, 23. maja. Jožef Močnik, čevljar in Marija Nemec, delavka, 31. maja. Jožef Jurishevich, zidar in Helena Furlan, delavka, 6. junija. Anton Polajnar, posestnik in Marija Dovžan, pos. hči, 8. jun. Ivan Tavčar, prirezovalc in Berta Čolnik, r. Dvorak, 20. jun. Franc Dovžan, pos. in Katarina Meglič, pos. hči, 30. junija. Karl Podrekar, delavec in Marija Milač, delavka, 5. julija. Franc Koder, voznik in Frančiška Milač, delavka, 5. julija. Janez Markič, trafikant in Marija Perč, 18. julija.

Pokopališče priporočamo v varstvo vsem resnim faranom. Nekateri zlikovci trgajo na grobovih cvetje in celo pokončavajo nasade; zgodilo se je, da je bil z groba ukraden venec, ki ga je hči položila na grob svojih materi za god; kar se je zgodilo s spomenikom g. Glanzmanna, je itak vsem znano, ko je zlikovec odbil roke marmornatemu angelu. Takega nepridaprava, ki bi kaj poškodoval na nasadih ali na spomenikih, naj vsak takoj naznani župnemu uradu. Prosil bi, da malih otrok ne puščate samih na pokopališču, da tam ne delajo škode!

¹ Izv. listina v Ljublj. muzeju Rudolfinumu od 14. marca 1458.
² Izv. listina ravno tam. — ³ Valvasor, die Ehre XI, str. 17. — ⁴ Izv. listina od 28. sept. 1287. — ⁵ Izv. listina od 23. aprila 1347. — ⁶ Izv. listina od 26. nov. 1454. — ⁷ Izv. listina od 4. okt. 1461 in 22. maja 1478. — ⁸ Izv. listina od 13. aprila 1393. — ⁹ Jahresbericht des k. k. Fr. J. Gymnasiums in Krainburg 1913, str. 21. — ¹⁰ Die Ehre des Herzogt. Krain 1689, XI, str. 17. — ¹¹ Ravno tam. — ¹² Izv. listina od 2. novembra 1343. — ¹³ Izv. listina od 15. sept. 1398. — ¹⁴ Izv. listina v namestniškem arhivu v Inomostu. — ¹⁵ Urbar je bil nekaka davčna in zemljiška knjiga za podložnike gosposčin. — ¹⁶ Vicedom arhiv I, 43 v Ljublj. Rudolfinumu. — ¹⁷ Vicedom je imel upravno in sodno oblast nad mesti, trgi in podložniki deželnega kneza. — ¹⁸ V listini: Neumarktht mit sambt dar festen Guttenberg onnd dem hauss in Markht gelegen . . . omb ir gelt khaufft. — ¹⁹ V listini: von sein gnaden als dem eltesten regierenden fürsten von Österreich zu lehen empfangen. — ²⁰ Mitt. des Mus. ver. 1890 str. 48. — ²¹ Schönlehnov rokopis o kranjskem plemstvu v metropolit. knjižnici v Zagrebu pod znakom M. 169. — ²² Valvasor, die Ehre VIII, str. 659. — ²³ Ravno tam XI, str. 242. — ²⁴ Izv. listina v Ljublj. Rudolfinumu. — ²⁵ O Lambergh in Carnioli I. 1915, str. 84. — ²⁶ Schönlehnov rokopis kakor pod ²¹. — ²⁷ Izvestja muz. dr. 1894, str. 14. — ²⁸ Reform. urbar križkega urada iz l. 1569 v vicedom. arhivu I, 43 v Ljubljani. — ²⁹ Izvirno pismo v župnem arhivu tržiškem. — ³⁰ Izvestja muz. dr. 1895, str. 70. — ³¹ Valvasor, die Ehre XI, str. 242. — ³² Ravno tam XI, str. 17. — ³³ Zapiski Fr. Komatarja v rokopisu. — ³⁴ Valvasor, die Ehre XI, str. 17. — ³⁵ Izv. listina od 23. febr. 1581 v župnem arhivu tržiškem. — ³⁶ Valvasor, die Ehre XI, str. 17. — ³⁷ Prepis izvirne listine od 29. avg. 1575 iz rodb. arhiva na gradu Kisslestein v zapiskih Fr. Komatarja. — ³⁸ Izv. listina v župnem arhivu tržiškem. — ³⁹ Izv. listina od 28. okt. 1731 ravno tam.

Dasi je kip bogato pozlačen, ni na njem te lepote, kakor na kipu Brezmadežne na stranskem altarju v podružnici sv. Andreja.

Stranske altarje so postavili pri sv. Andreju 1875. leta. Zanje je založil gosp. Jurij Ahačič² 1000 gld., toliko sta tudi altarja približno veljala.

Altarne podobe, tako tudi ono Brezmadežne, so pa omislile dobre gospe, osobito g. Marija Dekleva³ in g. Barbara Ahačič⁴.

Ko so dogradili novo cerkev sv. Andreja je bila v njej tranzišni silno borna, skoraj brez vsake oprave. Da vsaj nekoliko odpomore tej revščini, je darovala gospa dr. Ahačičeva iz Ljubljane sliko Marije Pomočnice, ki visi še danes na steni. Samo tedaj se je vila okrog vratu Mariji za prst debela zlata verižica. Danes ni več tega okraska, menda so nakit prodali in denar porabili za podružnične potrebe.

Pred leti je hodil po Gorenjski nek starček in prosil milodarov. Iz svoje dolgoletne skušnje je zatrjeval, da že naprej spozna lastnosti gospodarjeve, če le pogleda na streho. Dobra streha, dober gospodar. Če se potrika na njegova vrata, gotovo ni prošnja odbita. Slaba streha pa kaže na slabega gospodarja in ne splača se prestopiti hišnega praga.

Nekaj sličnega smemo trditi o verskem življenju kakega kraja. Večje število znamenjev ali kapelic, ki se nahajajo v kakem kraju in lepše kot so okrašeni, boljši je versko nazor prebivalcev.

No, če je to res, smo lahko zadovoljni v Tržiču. Posebno ker je lepo število znamenjev posvečenih prebleženi devici Mariji.

Menim, da bo cenjene brave zanimalo, ako spregovorim tu o znamenjih Marije par besedi.

Najstarejše znamenje je bilo ono Brezmadežnega spočetja Marijinega pri podružnici sv. Andreja. V staro cerkev je vodilo več stopnic, vrh katerih je bil na desno glavni vhod, na levi pa veliko okno, v katerem je stal kip Brezmadežne z licem obrnjen tako, da je gledal naravnost doli po trgu. Nehote je vsak prišlec, komaj je stopil na trg, že zagledal Marijo.

Tu sem so se Tržani kaj radi zatekali v svoji bedi in darovali Mariji toliko obilico sveč in olja, da je bilo znamenje neprestano razsvetljeno. Ker takrat še petrolej in elektrike niso poznali, je bil trg vedno v temi, le od znamenja sem se je svitalo, kakor mornarjem svetilnik ob morskem obrežju.

Škoda za cerkvico, ki so jo morali podreti dvakrat, škoda pa za znamenje, da se ni obnovilo.

Marijin kip je prišel v zasebne roke. Mnogo let se je častil v rodbini Ošabnik, danes se nahaja v posesti gospe Lavšove.

b) Znamenje Marije Pomočnice na razpotju, koder se odcepi od ljubelske ceste pot na Fabriko. Slika je posnetek čudodelne podobe na Brezjah in baje delo istega slikarja.

Izvira iz 18. stoletja in ji je, kakor se zdi, požar leta 1811 prizanesel. Sicer pa slika ni posebno dobro ohranjena.

c) Kapelica Žalostne Matere božje v Zgornjem koncu je tudi jako stara.

Kip, takozvana pietá (Marija z mrtvim sinom v naročju), je lesen, a nima posebne umetniške vrednosti. Vendar se pa pri tem znamenju močno časti Marija.

d) Tudi sredi vasi Bistrice stoji prostorna in čedna kapelica, ki je ravno tako posvečena Mariji sedem žalosti. Bogati okras znamenja znači veliko spoštovanje Bistričanov do Marije.

e) Najnovejšega izvira je Marijino znamenje — Mati lepe ljubezni — na Fabriki, ki so ga postavile požrtvovalne fabriške žene in dekleta po prizadevanju č. g. Kristjana Cudermanna in je kras cele Fabrike. Toda o tem bo spregovorila v tem listu druga oseba, ki vam bo spretneje govorila o znamenju, kot bi zmožel jaz.

² Jurij Ahačič, p. d. Jurča, bogat kosar, rojen 13. IV. 1790, je bil oče Ignacija in Kajetana Ahačič, od katerih izvirajo rodbini Franc in Niko Ahačič.

³ Rodbina Dekleva »pri Kercljanu« je izumrla.

⁴ Barbara Ahačič silno dobrih rok. Mati g. Franca Ahačič.

Le to naj pripomnim, da mi je kaj všeč spoštovanje do razpela, ki je stalo poprej na mestu sedanje kapelice. Vse hvale vredno je, da se je ohranilo in se ni zaneslo bogsigavedi kam. To razpelo ima namreč tudi svojo zgodovino, katero vam hočem na kratko omeniti, dasi ne spada pravzaprav tu sem.

Kdaj in kdo je postavil ondi prvi križ, ne pove nobena pratika. Bržkone je starejšega izvora kakor pa vsa naselbina na Fabriki, ki se je ustanovila šele leta 1814. Poprej so nazivali kraj »Bleke« ali »na Blekah«. To pa drži, da je bilo znamenje sredi šedesetih let preteklega stoletja jako zanemarljivo in v razpadu.

Takrat je stanoval v veliki hiši na Fabriki grajščinski uradnik, kateremu je stregla neka gosposka ženska, ki pa je bila na najslabšem glasu in prebivalci na Fabriki so se jo z gnjevom ogibali.

To jo je močno bolelo in da bi to nenaklonjenost omilila, je na svoje stroške postavila nov križ ter zahtevala od župnika, da bi ga slovesno blagoslovil, kar je pa seveda odločno odklonil.

Kaj tacega ni pričakovala. Hudo se je togotila, a zaman! Ni ji kazalo drugega, kot da je pobrala svoja kopita in odšla bogsigavedi kam.

Kdo bi si bil takrat mogel misliti, da bo tam šestdeset let pozneje pobožno in pošteno ženstvo iz vzvišenih namenov postavilo lepo svetišče na čast božjo in Marije!

Karl Pirc:

Karmelska bratovščina v Tržiču.

Kakor nam ni natanko znano, kedaj da se je ustanovila naša župnija, tako tudi ne moremo povedati nič gotovega o pričetku Karmelske bratovščine. To stoji, da je imela bratovščina že leta 1690 na pokopališču svojo kapelico, katero so ljudje visoko čislali in za njo marsikaj darovali. Valvazorjeva slika Tržiča pa nam podaja oporo, da si zamoremo precej živo predstavljati kako je bilo to Marijino svetišče.

Iz vsega lahko mirno rečemo, da je pobožna ustanova bila v veljavi že pričetkom šestnajstega stoletja.

Čudno je, da ni najti nikakih knjig ali drugih beležk, ki bi pojasnile gibanje v bratovščini in vendar je moralo biti jako živahno, vsaj se je še v drugi polovici osemnajstega stoletja našel dobrotnik, ki je daroval srebrni, 55 cm visok kip Marije z gore Karmel.

Ta kip se še danes hrani med cerkvenimi dragocenostmi in je edini spomin na družbo, ki jo je Jožefinizem popolnoma zatrl.

Pol stoletja je preteklo in skoraj so izginili vsi spomini, ko se je 1852. l. začel truditi tedanji župnik Alojzij Košir, da bi obnovil češčenje Marije Karmelske in postavil svojo župnijo zopet pod Njeno varstvo.

Pa tudi posebno svetišče je hotel postaviti Mariji in v ta namen 1857 preuredil na evangelski strani cerkve staro zakristijo v lično kapelico in v njo postavil altar s kipom Marije Karmelske. Leto pozneje pa je dal svetišče poslikati po domačem sobnem slikarju Jakobu Razpotnik.

Na kakor nebo sinjem oboku se je svetlikalo polno zlatih zvezdic. Na evangelski strani je bila naslikana podoba Dobrega Pastirja, ki še danes stoji, na nasprotni strani, kjer je zdaj podoba sv. Uršule, je pa sedela sredi vrta Marija in gojila lilije, vrtnice, vijolice in druge cvetke, ki upodabljajo Njene čednosti. Na zadnji steni, nad izhodnimi vratmi pa je bil medajlon, v katerem je bila Marija simbolično označena kot morska zvezda in up človeštva.

Podzidek (zokel) so tvorili štirikotni kamni, ki so se menjavali v dvanajstih barvah in bi imeli predstavljati dvanajstero prednosti Marijinih.

Vso slikarijo je župnik globoko mistično zamislil. Žal, slikar mu ni mogel slediti, ker je misel daleko presežala njegove zmožnosti. Vendar je bilo pa vse delo jako lično dovršeno in Tržičani presrečni nad takim svetiščem, so kar tek-

movali z darovi, da se je poprej oskrbela vsa potrebna oprava altarja in kapelice. Le posestnik hiše št. 100 je delal skazo. Lastil si je pravico do sedeža na prejšnjem oratoriju nad staro zakristijo in ni hotel odnehati, dasi se mu je ponujala v cerkvi klop, katero si izbere.

Nič ni pomagalo in ni preostajalo družega, kakor da so se napravile tiste neokusne gombole, ki še dandanes kapelico kazijo.

Šestnajstega julija 1859, na praznik karmelske Matere Božje, se je opravila v kapelici prvič sv. maša. V nedeljo na to pa je bila ob desetih pred izpostavljenim Najsvetejšim slovesna sv. maša z leviti.

Bratovščina je kaj lepo napredovala, gorečnost ljudstva je bila nepričakovano velika, zato je pa izviralo iz nje mnogo dobrega.

Društvena vsakdanja molitev je navajala ljudi, da niso opuščali molitve in se slehern dan spominjali Marije in jo častili.

Škapulir, mogočen ščit zoper vse skušnjave, je vrhu tega spominjal ljudi na zadnjo uro in ko je ta v resnici prišla, jim je bil še v zadnjo tolažbo.

Prav lepa navada je bila, da so se, ko so odhajali dijaki v šolo, fantje k vojakom in dekleta v službo v tujino, še enkrat pred odhodom oglasili v župnišču in poprosili za nov škapulir, ki bi jih ščitil v nevarnostih, ki so jim pretile izven domače hiše. Ta lepa navada naj bi se zopet obnovila.

In zares, ali si moremo misliti boljšega pripomočka kot škapulir, ki je spominjal na Marijo, na domačo cerkev, na domačo duhovščino, na prvo sv. obhajilo, na lepa otroška leta, na skrbno mater, brate in sestre. Zares, kamen bi moral imeti v prsih mesto srca, kogar bi to ne prevzelo in bi ne vstrajal v dobrem.

Posebno dekleta iz revnejših rodbin, ki v tistih časih niso našla zaslužka doma, marveč so ga morale iskati v tujini, v Ljubljani, Trstu, Benetkah in celo v Aleksandriji, so bile v veliki nevarnosti, da ne zaidejo.

Da se jih je le malo v tujini ponesrečilo in so v pretežni večini bile na dobrem glasu kot previdna, delavna in poštena dekleta in se skoraj brez izjeme, pogosto celo čez svoj stan, v mestu omožile, pripisujemo brez pomisleka škapulirski Materi Božji.

Danes seveda ni ta bratovščina več to kar je bila. Izpodrinile so jo popolnejše urejene Marijine družbe. Pa tudi neokusni moderni ženski noši in kosarni je škapulir odveč, da ne govorim o hribolazcih, telovadcih in športnikih, ki ne vejo kaj početi s skromnim Marijinem oblačilcem.

Da bi jim le enkrat, ko so bo oglasila bela žena, ne bilo žal, da niso ostali z nami starokopitarji pod okriljem Marije!

K. P.:

Marija Vedne Pomoči.

(Tri sličice iz življenja Marijine hčere.)

V društveni sobi dekliške Marijine družbe je jako živahno vrvelo. Razstanek obhajajo od tovarišice, ki odhaja iz doma v svet. Pravkar se je prednica z ljubkimi besedami poslovila od nje in ji v spomin podarila v pozlačenem okvirčku podobico Marije Vedne Pomoči, opominjevala jo, naj ne zabi Nebeške Matere kjer koli bo hodila. Solznega obraza se je odhajajoča deklica vnovič posvetila Mariji ter trdno sklenila v vseh težavah, skušnjavah in dvomih iskati pomoči pri Mariji. — —

Leta in leta so tonila v večnost. V tesni, vlažni sobi bdi na borni postelji prepadena žena. Hude skrbi jo tarejo. Petero otrok prosi neprestano kruha, on pa, ki bi ga moral preskrbovati, leži pijan na ležišču. Kako naj preživlja sama s šibkimi rokami številno družino, ko se ji odvečno zopet oglašča pod srcem novo življenje?! Sinoči je potožila sosedi svojo brezupen položaj, ta se je porogljivo nasmehnila in ji šepnila na uho: »Norica, kaj se begaš? Spij pijačo, ki ti jo dam in vseh neprimlik bo konec!« Kaj naj stori? Za predlog

sosede govori sto razlogov! Na dnu duše se pa oglašča vest, ki pravi: »Ne, ne smeš!« Uboga žena ne najde izhoda iz zagate. Kar posije blede luna nad sosednimi strehami in vlije skozi okence žarek svetlobe prav na Marijino podobo in žena zadrhti: »Oj, Marija, kako sem mogla na Te pozabiti? Pomagaj mi!« In zatopila se je v gorečo molitev. Počasi se pomiri in dobrodušen sen jo objame. Zdi se ji, da šterli izpod stropa zelena vejica, na njej se pa guga mali krilatec, ljubko dete, ki smehljaje moli ročici proti njej. Ona pa nestrpno zamahne po veji, da se hipoma prelomi, ljubki prizor pa se pogrezne v temo. Preplašena se zbudi, a iz sanjske prikazni razbere Marijino svarilo! — — —

Nadaljnih šestnajst let je minilo. V sobici se peha mlado dekle bledega a vedrega obraza. Zdaj pripravlja pri štedilniku večerjo, zdaj pogrinja mizico in jo zaljša s cvetjem. Danes je v prvič dobila svojo mesečno plačo, pa hoče svojo trudno mamico iznenaditi. Vsi, bratci in sestrice so šli širem sveta in pozabili na mater, nje sklep pa je: biti mamici podpora, nuditi ji hoče na stara leta počitka in oddiha — plačati po možnosti materinski trud.

Ko vstopi utrujena žena, se je deklica oklene okoli vratu in zašepne iznenadeni svoj sklep. Solze so polile skrbi naguban obraz. Žena ni mogla govoriti, le šegavo je mrmrala: »Oj ti ljuba moja nepotreba, ti moja odvečna.«

Roka v roko sta sedeli dolgo pri večerji. Mati je govorila o preteklih časih, tudi o materi, ki se je branila kupiti deklico. Tedaj jo je mala prestrašeno pogledala: »Oj, a tako huda je bila mamica?« »Ne huda«, šepeta v zadregi ženica, »le uboga je bila, zdaj pa je bogata, ker ji je navzlic vsemu dovedla Marija tako ljubko otroče.«

Molk je nastal v sobi, objeti sta sedeli in zrli v sveto podobo, katero je čarobno razsvetljevala rdeča svetilčica. Njih misli pa so bile mogočen hvalospev Mariji Vedne Pomoči. — — —

Tržiški vzorniki.

Kaufmanov ali Ošabnikov Fridrih. (Friderik Ošabnik † 14. okt. 1905.) Misli je postati učitelj, a je moral radi boleznih zapustiti študije. Nekaj let je služil kot pomožni uradnik pri sodnji. Tudi ta sedeči način življenja mu radi rahlega zdravja ni prijal. Ostal je doma pri sestrah in jim pomagal v trgovini. Toda to vse je postranska stvar, ki nas ne zanima mnogo.

Mar nam je le njegovo vzorno življenje in ljubezen do preblašene Device Marije!

O sv. Leonardu Porto Mavriškem beremo, da se je v neki pridigi zaradi obilih milosti, ki jih je prejel od Marije, nazival »cerkev, v kateri se časti čudodelna podoba Marije«.

Tudi našega Friderika bi v nekem pomenu besede smeli imenovati »Cerkvico Marijino«. Zakaj?

V cerkvi se moli; časti se Marija, njej na čast se prižgajo luči in svetilčice. Friderik je neprestano molil. V svoji sobi je postavil na častnem mestu velik kip Brezmadežne in pri njenih nogah noč in dan netil lučko. Z veseljem je pripovedoval, kako krasa Marijino podobo in »če se zbudim po noči« je zatrjeval, »zazrem najprvo podobo Matere Božje, pa se mi zazdi, kakor bi bil že v nebesih«.

V cerkvi se opravlja sv. daritev in se delijo sv. zakramenti. Friderik je hodil vsaki dan k sv. maši, v nedeljah in praznikih še po večkrat. Prejemal je kolikor mu je bilo mogoče pogosto sv. zakramente, ob Marijinih praznikih skoraj ni prišel iz cerkve.

Iz cerkvenega zvonika se vabijo verniki k molitvi. Friderik je mnogo let prostovoljno, brez kake odškodnine, oskrboval pri sv. Andreju zvonjenje in vestno prebivalcem na trgu zjutraj, opoldne in zvečer naznanjal »Marijino češčenje«.

V cerkvi se zbirajo verniki k posebnim pobožnostim in od tod izhajajo procesije. Friderik je vsako nedeljo po popoldanski službi božji zbiral okrog sebe vernike, z njimi opravljal sv. križev pot, ali pa jih ob lepem vremenu vodil za Virjam v procesiji na božjo pot k sv. Jožefu, ženinu Marijinem.

V cerkev k Mariji se zatekajo bolni in pomanjkanje trpeči. Friderik je bil soustanovnik tržiške Vincencijeve konference in dolgoleten nje blagajničar ter kot tak prijatelj bližnjega v sili.

V cerkvi vlada mir in snaga. Friderik je bil miroljuben, da ga mu ne najdež para, iz vsake poteze na obrazu se mu je bral mir in spravljivost.

Ljubil je zdržnost in čistost, sovražil greh nad vse. Z eno besedo, bil je vzoren častilec — prava »cerkvica« Marije.

Zato je pa tudi, ko so mu potekle ure življenja, zadobil milost, da se je, s pogledom na podobo Marije, mirno poslovil iz doline solz.

Tržič v začetku 19. stoletja.

Tržiška graščina.

Valvazor označa tržiško graščino »Neuhaus« že okoli 1305. l. kot last Albrehta, grofa Goriškega ter dalje navaja, da je dne 5. sept. 1606 v gradu prenočil rimski cesar Leopold I. Iz sličice, ki nam jo nudi, posnamemo, da gradič ni bil zavarovan z obzidjem ali okopi. Malo obrambo sta tvorila le potoka Bistrica in Mušenik, ki sta tekla tedaj okrog grajskega hriba in se skupaj stekala nekako tam, kjer je zdaj g. Perkotova hiša na trgu.

Zgodovina tudi omenja, da so postali pozneje posestniki gradu Gutenbergi¹, dokler ga ni kupil Henrik grof Paradajzar. Ko so izumrli moški P., sta podedovali graščino dve sestri, ki sta si razdelili graščinsko posest na dva dela. Mejo je tvoril potok Bistrica sredi Tržiča. Zgornji konec z gradom je pripadal Renati omoženi Vernek, spodnji konec pa drugi sestri.² V začetku 19. stoletja sta do graščine vodile dve poti. Glavna mimo Kodra, za Birkarjevo (zdaj Žončevo) hišo, druga pa v Zgornjem koncu, za Sravovo (zdaj Klofutarjevo) hišo.

Grad je pred požarom stal višje kakor zdaj. Obdan je bil z visokim gradiščem ali zidom. V dokaj obširno predgradje ali grajsko dvorišče se je prišlo skozi dvojne vrata. Ena manjša in ena večja z dvojnatinama durnicama.

Ondi se je nahajal razun gradu še konjski hlev, kolnica, žitnica, pivovarnica, vodnjak in ribnjača (poltar). Stopivši skozi velika vrata v notranjščino gradu je bila na levo pisarna in hišterna, na desno pa grajska kapela.

V zgornjo nadstropje se je prišlo po širokih stopnicah najprej do oskrbnikove pisarne, potem v gostinjske prostore in zasebna stanovanja.

Vhod v kapelo, ki je bila posvečena sv. Lenartu in 14 pomočnikom, je bil iz dvorišča. Na kor pa ni bilo posebnih stopnic, prišlo se je iz prvega nadstropja. Tudi posebne zakristije ni bilo. Mašnik se je oblačil kar pred altarjem. Altarna podoba se je ohranila do danes. Vidiš jo v podružnici sv. Jožefa na evangelijski strani nad klopni. Zidovje, ki je naslikano na tej podobi, utegne biti nekoliko podobno staremu gradu.

H kapelici je spadal tudi majhen štirivoglat zvonik, v katerem sta visela dva zvončka. Sv. mašo je vsaki dan v tednu, pogosto tudi v nedeljah, opravljal poseben grajski kaplan, ki je stalno stanoval na gradu. Ob godu patrona ali v nedeljo po sv. Lenartu je pa opravil sv. mašo župnik z leviti. Ljudstva je bilo pri teh svečanostih vedno vse polno.

Cehi kovačev in usnarjev sta v gradu praznovali svoje letne shode, »Jahrtag« imenovane.

Široko stopnišče v prvo nadstropje je vzbudilo pri Tržanih spoštovanje. Ne toliko zaradi njega obsega, ali radi tega, ker se je šlo po njem do oblastnega oskrbnika, marveč vsled nekega čudnega pripetljaja, ki se je na njem nekoč pripetil.

¹ Gutenbergi so imeli svoje domovanje v gradu Altgutenberg nad vasjo Bistrica. Ko je pogorel, so se preselili v Tržič. Navadno so se zvali za Guternice (Gutternitz), zato se še danes imenuje klanec na cesti v Bistrico — »Kuternica«.

² Od tod še danes ločitev tega v »Zgornji konec« in »Spodnji konec«.

Tržan po imenu Šimen, stanujoč v Fikovi (zdaj Bathletovi) hiši je v neki zadevi baje po krivem prisegel. Prišedši iz pisarne, se nenadoma na stopnicah zgrudi in takoj na to ves začnel v obraz ondi umrje.

Grozno razburjeni ljudje so vsi preplašeni tarnali: »Kaj bo z njegovo dušo? O uboga njegova duša!«

Stara Luzova Franca je pa še 1859. l. vedla povedati vse druge reči. Pravila je o nekem krivoprisežniku, ki je na stopnicah ugledal dva velika črna kosmata medveda.

V gostilni je bilo vedno živahno življenje. Kdor je imel kaj opravila v gradu, se je že z ozirom na gospoda oskrbnika oglasil na en kozarček. Zvečer so pa zahajali gospodje iz trga na oddih in pomenek. Obravnavala se je pri kupici rujnega vinca marsikaka visoka politika.

V sodnji je imel oskrbnik dva uradnika. Enega pisarja namreč in enega biriča, ki so ga nazivali za »rihtnega hlapca«. Pa vsi trije niso imeli kaj opravila, ker so se pravde in prepri navadno pri vinu poravnavali.

Oskrbniku je bilo na tem, da se stranke z lepa pomirijo in spravijo. Dejal je: »Vesta kaj? Kaj se bota med seboj ravsala in kavsala! Vsak naj malo odjenja, pa naj da rajši za en polič vina.« Navadno so stranke v to privolile. Pisar je poslal po dve priči, pa so se brez pisarije poravnali, končno pa mesto enega polička spraznili po 5 do 6 in še več bokalov sladke bržanke.

Včasih je kdo pozabil na svoje obljube. Tacega je oskrbnik pozval k sebi in ga pokaral: »Ti, lejga, kaj pa to pomeni, ali tako držiš svojo besedo?« Dotični je malo menal, končno priznal svojo krivdo in poprosil, naj se mu odpusti.

Zopet je poslal pisar po priče, zopet so se pogodili, ej — zopet je živela bržanka!

Veliko važnost so polagali tudi ribnjači ali kakor so jo zvali »ribji poltar«. Tja so morali oddati ribiči vse ribe, ki so jih vlovili v tržiških vodah. Oskrbnik pa je imel živahno barrantijo z ribami. Pred ribnjačo je bil zabit v zemljo močen kol, na katerega so obesili tehtnico, oskrbnik je pa tehtal žlahtne postrvice za gospode sladkosnedeže iz trga.

V gradu so bile tri kleti. Dve pri zemlji, ena večja, ena manjša. Iz zadnje so pa vodile stopnice globoko doli v vinsko klet, od koder se je prišlo v dolg nagnjen hodnik, čigar izhod je bil pri cerkvi sv. Andreja. Do leta 1866., dokler je še stala stara cerkev, so pričala o tem hodniku zazidana vrata.

Ob velikem požaru so graščinska poslopja silno trpela. Tri dni je baje razsajal ondi ogenj, dokler se niso vse stavbe zrušile v eno veliko grobljo. Po odhodu Francozov je prišla graščina v posest grofa Radeckija, ki je dal sezidati nov gradič. Na spomlad 1817. l. so staro osemkotno zidovje popolnoma razrušili, kamovje odpeljali, velik del hriba odkopali in tako napravili sedanjo grajsko planoto, kamor so postavili po navodilih inženirja Sajkota nov gradič v sedanji obliki. Gospodarska poslopja pa so prenesli pod hrib na pristavo, kjer še danes stoje.

Takrat je bilo v Tržiču dokaj brezdelnih revežev. Da jim pomaga, je Radecki, vjuden gospod, zaukazal, da so na pristavi, koder so bile poprej njive in je rastlo žito, napravili ceste in zasadili drevje in spremenili zemljišče v prijazen park. Nasadili so mnogo drevja, ki je svojčas obilo rodilo. Tod so si hoteli narediti tudi majhen ribnjak. Izkopali so precejšnjo vdolbino, ki se še danes vidi. V sredi so sezidali majhen otoček, tla pa 2 čevlja na debelo z ilovco obložili in skrbno zatolkli. Vendar se pa delo ni obneslo, ribnjak ni držal vode, dasi je veljal 700 gld. Tudi za nasade na sosednjem Kamniku je skrbel Radecki. Gora je bila namreč vsled nekega gozdnega požara docela gola. Le kake jesenove veje so še iz zemlje rile, pa še te so kože sproti pojedle.

Nakupil je razna drevna semena in z njimi pogozdil hrib. Posebno so se obnesli borovci in v malo letih je bilo zopet vse zeleno.

Radeckijev naslednik je bil baron Dietrich (beri Ditrih). On je vzljubil Tržič, zato je dal grad zopet prenameniti, na novo ometati, staro z opeko krito streho odstraniti in z an-

gleškimi škrlji pokriti. Vsaka štirioglasta plošča je veljala na lice mesta postavljena 10 krajcarjev v srebru, kar je bilo za tedanje čase mnogo denarja. Dalje je napravil železne oknice, pota je zboljšal in z finim peskom posul. Od njega je tudi dovozna cesta v Zgornjem koncu in ondodna železna omrežna vrata nosijo na pročelju še danes Ditrihov monogram.

Posmrtni Ditrihovi je pa grad postajal vedno bolj zapuščen. Nasledniki knez Solkovski, Kranjska industrijska družba, lesni trgovec Hahnhart, se niso brigali za gradič, šele gospod Gassner ga je obnovil in postavil v stan, kakor je danes.

Ker smo že pravkar omenili grofa Radeckija, naj nam bo dovoljeno, da še nekaj omenimo, kar pravzaprav ne spada tu sem.

Grof Radecki se je namreč trudil, da bi tržiško graščino kolikor mogoče povzdignil, pa ni imel posebne sreče. Tako je v Čadoljah dal z velikimi stroški postaviti plavž. 40.000 gld. je stalo zidanje, toda komaj četrileta v obratu se je skazala naprava kot neporabna in se morala opustiti.

Nato je kupil od Mihaela Mulej v Pristavi tri kmetije s hišo (zdaj g. Primožič) in gospodarskimi poslopji, 18 glav goveje živine, travnike in gozde za 19.000 gld. kovanega denarja ter ondi osnoval veliko ovčjerejo. Nakupil je na Moravskem 200 ovac žlahtne pasme in dal prepeljati v Pristavo. Bodisi, da živalim ni ugajala paša ali pa podnebje ni bilo ugodno, skoraj četrtnina živali je še prvo leto poginilo, fina volna je pa od leta do leta postajala manj vredna in domači vedno bolj podobna. Konečno so prenesli ovčjerejo vrh Korkarnice, koder je bila velika planina s tečno pičo. A malo je zerce s svežo vodo, ki je bilo gori, se je posušilo in podjetje se je moralo radi pomanjkanja vode opustiti.

Še najbolje se mu je obnesla plinarna, ki jo je dal zgraditi »na Blekih« (zdaj Fabrika). Napravil je 1814. l. obširno poslopje za tovarno pil in pozval v Tržič veščaka in Angleškega po imenu Duton. Ta je uredil tovarno in jel delati pile iz posebnega jekla. Cementjeklo so ga imenovali. Vse je šlo po sreči. Kar Duton nenadoma vsled kapi umrje in vzame s seboj na drugi svet skrivnost izdelave cementjekla. Ni preostajalo družega, kot da so preustrojili izdelavo jekla na drug mnogo dražji način. Vse to je stalo Radeckija težke denarce. Zadolžil se je ter zastavil graščino in vse imetje baronu Ditrihu, ki je konecno po 10 letih vse skupaj prevzel v svojo last.

Izdelava pil se je pa še nadalje izvrševala in se šele sredi sedemdesetih let minolega stoletja opustila.

Razno.

Popravek. V aprilovi številki je tiskovni škrtat na prvi strani v zadnji vrsti 11. odstavek spustil dve besedi in s tem skvaril ves učinek. Latinske besede: Dulce lignum, dulce clavos, — dulce pondus sustinet. Smo paglavci tolmačili: Dilce limov, dilce skladov, — dilce mešal v podmet.

Majnikovo pobožnost ali šmarnice je za Tržič prvič dovolilo škofijski ordinarijat v Ljubljani z razpisom z dne 12. aprila 1858. Tega leta so se obhajale šmarnice na ta način, da so se po prvi sv. maši molile lavretanske litanije M. B., vrh tega pa se je prvega in zadnjega majnika, kot pričetku in zaključku pobožnosti in vse nedelje in praznike v majniku brala prva sv. maša pred izpostavljenim Najsvetejšim.

Leta 1859 pa je bilo dovoljenje že v toliko razširjeno, da je bila skozi cel mesec zjutraj sv. maša z blagoslovom, zvečer pa premišljevanje, rožnivenec, lavretanske litanije, petje in h. koncu Angeljevo češčenje.

Pete litanije so najlepše, če poje vsa cerkev, zato pojte vsi, kadar so Pete litanije, in sicer enoglasno.

Prvi maj je postal nekako delavski praznik, tisti dan se po naših tovarnah navadno ne dela. Največje bogastvo za delavca je njegova vera, ki mu je bogat vir tolažbe in upanja.

Najpraznuje delavstvo ta dan v duhu vere, ne pa v duhu odtujenja od vere. Pravi majnik, novo, lepše življenje delavskemu stanu, bo zasijal samo takrat, ko bo zavladovala pravica in ljubezen, ta živi pa samo tam, kjer živi vera v Boga pravice in ljubezni. Delavstvo je v prvi vrsti v svojem lastnem interesu poklicano za to, da deluje za prekvašenje človeštva v duhu krščanstva. Vse delavstvo, ki se oklepa katoliške vere, vabimo, da se udeleži 1. maja pri sv. Jožefu službe božje in pridige, ki bo ob 9. uri dop., ob slabem vremenu pa ob isti uri v župni cerkvi.

Apostolstvo mož. Lepo so se končale duhovne vaje za moške in žene. Redkokdaj je videla tržiška župnija toliko mož skupaj pri sv. obhajilu, kakor ob sklepu duhovnih vaj na cvetno nedeljo. Moške in fantje, sledite vabilu g. misijonarja, vpišite se v apostolstvo mož, kdor še ni vpisan! Lahko sporočite kar po dopisnici na župni urad svoje ime in pristop k apostolstvu mož. To ni nobeno društvo, nobena družba, samo zveza moških, ki sklenejo prihajati vsako prvo nedeljo v mesecu k sv. obhajilu! Tržiški moške, na noge, v velikem številu pristopite k apostolstvu mož!

Rojstev je bilo februarja deset, med temi pet — to je polovica — nezakonskih. Kam plovemo?! Nezakonske matere so sama mlada dekleta — Starši, kako pazite na svojo odraslo mladino?! Zlasti maj je nevaren mesec, kakor kaže naša rojstna knjiga! Marsikatero dekle zapravi takrat cvet svoje mladosti!

Krščanska šola. Društvo Krščanska šola je imelo v nedeljo 19. aprila svoj letni občni zbor. Izvoljen je nov odbor in sicer predsednik: Ivan Majeršič, namestnik Rudolf Femc, tajnik Franc Kogoj, namestnik Lovro Tomazin, blagajnik Martin Slapar, namestnik Jožef Ješe. Novi načrt šolskega zakona hoče katoliški cerkvi zadati nove krivice in šolo vedno bolj odtujiti verski vzgoji. Krščanski starši, na noge, v boj za krščansko šolo, vpišite se v društvo »Krščanska šola«, kar lahko storite v župni pisarni.

Prvo delavsko konsumno društvo

v Ljubljani — **podružnica Tržič** se vsem toplo priporoča.
Ima samo dobro blago po najnižjih cenah.

Hranilnica in posojilnica v Tržiču

je popolnoma varen zavod, vsi njeni člani **garantirajo** s svojim premoženjem vsem vlagateljem, njeno poslovanje je nad vse **solidno**, posojila daje le **sigurnim** strankam pod zelo ugodnimi pogoji. — **Urađuje vsaki dan.**

LJUDSKA POSOJILNICA

V LJUBLJANI

je eden največjih in najsolidnejših denarnih zavodov v Ljubljani. Svoje prostore ima tik za frančiškansko cerkvijo v Miklošičevi ulici. Denar pri njej je najvarnejše naložen, vsi njeni številni člani **garantirajo** za njene vloge, sama pa ima večmilijonsko lastno premoženje. Njen promet v l. 1924 je znašal skoro pol milijarde dinarjev. — Vloge zelo kulantno obrestuje.